ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бутенко В.В.
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і фінансів
Шурару О.С.
студентка 2 курсу спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Через бюджет держава гарантує мобілізацію необхідних коштів для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Ефективність виконання функцій держави залежить від наявності необхідного обсягу державних доходів.

Глобальні зміни, спричинені повномасштабним вторгненням держави-агресора, вплинули на українську економіку та зумовили зміни у фінансовій системі. В умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного виконання державного бюджету. Сьогодні перед Україною стоять виклики налагодження ефективної роботи бюджетної системи, переорієнтації раніше визначених державою цілей, перерозподілу обмежених бюджетних коштів, забезпечення соціальних виплат населенню, збільшення видатків на оборону, перегляду джерел наповнення бюджету та залучення міжнародної фінансової підтримки.

Воєнний стан помітно впливає на доходи державного бюджету. По-перше, зменшуються податкові надходження. Так як воєнний конфлікт призводить до загрози безпеки та пошкодження інфраструктури, значно зменшуються обсяги податків на прибуток, податку на додану вартість та інші податки. До прикладу, найбільшим платником податків у сфері металургії у 2020 році стала група компаній "Метінвест". Згідно з інформацією "Метінвесту", у 2020 році підприємства групи перерахували до бюджетів усіх рівнів 22,1 млрд грн податків і зборів. При підрахунку цього показника враховувалися асоційовані компанії та спільні підприємства. Зокрема, Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча сплатив до бюджету близько 1,8 млрд грн, Запоріжсталь – 1,6 млрд грн, а Азовсталь – 1,3 млрд грн. [1].

По-друге, під час воєнного стану зменшились інвестиції та зовнішня торгівля. Таке становище в країні відлякує інвесторів та міжнародних партнерів через нестабільну ситуацію. Це також призводить до зменшення податкових надходжень та митних платежів. Прикладом є експорт зерна, через підвищення небезпеки у Чорному морі продаж агропродукції за кордон стає складнішим. Ще країна агресор знищує зернові склади, що спричиняє великі збитки.

По-третє, воєнні умови спричинили міжнародну реакцію та допомогу. Від початку війни значну частину доходів бюджету становили іноземні державні дотації до Загального бюджетного фонду та благодійні внески до Спеціального бюджетного фонду: за січень-червень 2023 року два останні джерела поповнили бюджет майже на 600 млрд грн. Також не малу частину доходів державного бюджету складають міжбюджетні позики. Це збільшує державний борг України, тому важливо правильно визначати напрямок використання цих коштів.

Воєнний конфлікт змінює напрямки видатків державного бюджету. Умови воєнного стану вимагають істотного збільшення витрат на оборону та безпеку. Бюджет повинен виділяти кошти на закупівлю озброєнь, утримання військових підрозділів та інфраструктуру для оборони країни. Також, призводить до зростання потреб у соціальній підтримці для військових, членів їх сімей та громадян, які постраждали внаслідок воєнних подій. Бюджет повинен виділяти кошти на військові пенсії, медичну допомогу для постраждалих та соціальну підтримку. Це створює тиск на бюджет та знижує обсяг коштів, доступних для інших сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура.

Таблиця 1

ТОП надходжень до державного та місцевих бюджетів у 2022 році, млрд грн

Види надходжень	Бюджети (загальний та спецфонди із трансфертами)	
	Державні	Місцеві
Міжнародні гранти (дарунки)	456,3	0,2
Податок з доходів фізичних осіб	148,4	272,2
ПДВ з ввезених товарів	213,9	-
Інші власні надходження бюджетних установ	202,1	10,2
Податок на прибуток підприємств	117,0	13,5
Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам	-	114,6
Рентна плата за надра загальнодержавного значення	81,0	7,1
Частина прибутку державних або комунальних підприємств	46,9	0,2
Акциз з вироблених товарів	60,7	0,4
Єдиний податок	-	47,2
Акциз з ввезених товарів	41,7	2,4
Надходження за платні послуги	32,8	5,1
Податок на майно	-	36,8
Надходження в рамках міжнародної допомоги	24,4	0,02
Кошти НБУ	18,8	-
Дотації з державного бюджету місцевим бюджетам	-	22,2
Ввізне мито	23,3	-
Роздрібний акциз	-	10,2
Збори на пенсійне страхування	8,6	-
Кошти, що надходять з інших бюджетів	9,5	-
Субвенції між місцевими бюджетами	-	7,8
Екологічний податок	3,3	1,6
Інші неподаткові надходження	4,3	1,1
Плата за адміністративні послуги	1,0	2,4

Джерело: складено автором на основі [1].

Так як видатки державного бюджету тільки збільшуються, потрібно вживати відповідних заходів для збереження доходів бюджету. Підсумки виконання Державного бюджету України дають змогу визначити напрями роботи, реалізація яких має сприяти поліпшенню виконання Державного бюджету України на наступні роки. Це, зокрема:

- посилення фінансово-економічної обґрунтованості податкових і митних стимулів на етапі розроблення та опрацювання відповідних законопроєктів;
- недопущення прийняття рішень щодо формування напрямів бюджетних видатків без належного фінансово-економічного обґрунтування;
- недопущення надмірного збільшення бюджетного дефіциту без визначення реалістичних джерел його фінансування, оскільки наслідком цього стає недофінансування окремих бюджетних програм;

- активізація роботи з міжнародними партнерами щодо залучення додаткового пільгового кредитного фінансування, розвитку внутрішнього ринку державних запозичень та вітчизняного фондового ринку в цілому як джерел доступних ресурсів для фінансування бюджетних видатків, необхідних для відбудови національної економіки [2].

У 2023 році війна продовжується і ми погоджуємося з думкою деяких дослідників, які стверджують, що видатки Державного бюджету України сьогодні треба спрямовувати, передусім, на забезпечення ЗСУ, оборонного комплексу і на відновлення територіальної цілісності держави. Але, одночасно, вже сьогодні необхідно передбачати певні обсяги фінансування на підготовку та реалізацію відновлення України як європейської держави [4].

У цілому, від початку російського вторгнення бюджетні доходи значно скоротилися через припинення ділової та зовнішньоекономічної активності підприємств. Збільшився дефіцит бюджету, виникли проблеми з погашенням державного боргу. Загалом змінилися умови складання та виконання державного та місцевих бюджетів.

Дослідженням виявлено, що найбільшу частку бюджетних надходжень у 2022 році склали міжнародні гранти від країн-партнерів та міжнародних інституцій.

Встановлено, що в умовах воєнного стану актуальним є питання раціонального розподілу видатків на всіх рівнях бюджету, причому особлива увага приділяється ефективності їх використання для зміцнення потенціалу збройних сил, відновлення зруйнованої надважливої інфраструктури та фінансування інших важливих заходів і бюджетних програм.

Список використаної літератури

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: https://decentralization.gov.ua/news/16105 (дата звернення 30.10.2023).

2. Чугунов І., Пасічний М., & Нікітішн А. (2022). Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. SCIENTIA·FRUCTUOSA (ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету), 145(5), 124–137. URL: https://doi.org/10.31617/1.2022(145)08 (дата звернення 30.10.2023).

3. Державний бюджет України 2022 року: виконання в умовах повномасштабної війни. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhet-ukrayiny-2022-roku-vykonannya-v-umovakh (дата звернення 30.10.2023).

4. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. URL: http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1557/1565 (дата звернення 31.10.2023).